

Cuprins

Capitolul I. Considerații generale privind reglementarea minorității	1
Secțiunea 1. Considerații generale privind starea de minoritate	1
Secțiunea a 2-a. Fenomenul delincvenței juvenile.....	2
Secțiunea a 3-a. Minoritatea în cadrul reglementărilor legislative internaționale.....	7
§1. Reglementări ale Organizației Națiunilor Unite.....	7
§2. Reglementări ale Consiliului Europei.....	14
Secțiunea a 4-a. Minoritatea în cadrul reglementărilor juridice din România.....	16
§1. Ocrotirea intereselor minorului.....	16
§2. Sistemul educațional.....	17
§3. Răspunderea juridică.....	18
Secțiunea a 5-a. Minoritatea în cadrul reglementărilor penale din România.....	19
§1. Evoluția conceptelor de minoritate și de răspundere penală în cadrul reglementărilor penale din România.....	19
1.1. Dreptul roman.....	19
1.2. Legiuirile din Țările Române.....	19
1.3. Codul penal de la 1864.....	20
1.4. Codul penal de la 1936.....	20
1.5. Codul penal de la 1968.....	21
1.6. Decretul nr. 218/1977.....	21
§2. Conceptul de minoritate în lumina Codului penal actual.....	22
Capitolul al II-lea. Răspunderea penală a infractorilor minori. Particularități ale regimului de sancționare	24
Secțiunea 1. Cadrul penal al minorității în lumina Codului penal național.....	24
§1. Limitele răspunderii penale a minorilor.....	24
1.1. Capacitatea penală a minorilor.....	24
1.2. Minorii care nu răspund penal.....	26

1.3. Minorii care răspund penal	31
1.3.1. Minorii cu capacitate penală relativă	31
1.3.2. Minorii cu capacitate penală absolută	32
§2. Consecințele răspunderii penale a minorilor	32
2.1. Sistemul de sancțiuni de drept penal aplicabile minorului	32
2.2. Măsurile educative (art. 100-108 C. pen.).....	38
2.2.1. Noțiune	38
2.2.2. Muștrarea	42
2.2.3. Libertatea supravegheată.....	50
2.2.4. Internarea într-un centru de reeducare	71
2.2.5. Internarea într-un institut medical-educativ.....	87
2.3. Pedepsele	91
2.3.1. Noțiune	91
2.3.2. Pedepsele aplicabile inculpatului minor conform noului Cod penal.....	91
2.3.3. Închisoarea	92
2.3.4. Amenda penală	105
2.4. Instituții noi referitoare la regimul sancționator al minorului în noul Cod penal	109
2.4.1. Munca în folosul comunității.....	109
2.4.2. Renunțarea la pedeapsa aplicabilă minorului	110
2.4.3. Amânarea aplicării pedepsei.....	110
Secțiunea a 2-a. Probleme speciale în materia minorității.....	111
§1. Individualizarea judiciară a pedepselor	111
1.1. Criterii speciale de individualizare	111
1.2. Împrejurări care atenuează sau agravează răspunderea penală	114
1.3. Cauze care înlătură răspunderea penală	115
§2. Individualizarea judiciară a executării pedepselor	116
2.1. Suspendarea condiționată și sub supraveghere a executării pedepsei.....	116
2.2. Liberarea condiționată	122
§3. Aspecte procesual penale și execuționale	123
3.1. Urmărirea penală.....	124
3.1.1. Persoanele chemate la organul de urmărire penală.....	125
3.1.2. Tactica ascultării învinuitului sau inculpatului minor.....	127
3.1.3. Ascultarea minorului aflat în situații speciale.....	129

3.1.4. Prezentarea materialului de urmărire penală	132
3.1.5. Obligatorivitatea referatului de evaluare	132
3.1.6. Măsurile preventive	135
3.2. Judecata	136
3.2.1. Competența și compunerea instanței de judecată	136
3.2.2. Participarea procurorului în cauzele cu infractori minori	142
3.2.3. Persoanele chemate la judecarea minorilor	143
3.2.4. Măsurile pregătitoare ale ședinței de judecată	143
3.2.5. Prezența obligatorie a inculpatului minor la judecată	144
3.2.6. Asistența juridică obligatorie a inculpatului minor în cursul judecării	146
3.2.7. Ședința de judecată a inculpatului minor nu este publică și se desfășoară separat	147
3.2.8. Judecata în apel sau recurs	148
3.3. Executarea pedepsei	149
3.4. Prescripția răspunderii penale și a executării pedepsei	151

Capitolul al III-lea. Perspective ale reformei în domeniul justiției pentru minori	153
Secțiunea 1. Noi proiecte de Cod penal și Cod de procedură penală	153
Secțiunea a 2-a. Medierea – o nouă formă de rezolvare a conflictelor	168
Secțiunea a 3-a. Instanța pentru minori, instituții și servicii adiacente	172
§1. Instanța pentru minori	172
§2. Ministerul Public	178
§3. Serviciile de Reintegrare Socială și Supraveghere	184

Capitolul al IV-lea. Sancționarea infractorului minor în alte sisteme de drept	187
Secțiunea 1. Sancționarea infractorului minor în unele țări ale Uniunii Europene	187
§1. Sistemul de drept francez	187
§2. Sistemul de drept italian	193
§3. Sistemul de drept portughez	194

§4. Sistemul de drept spaniol.....	194
§5. Sistemul de drept maghiar	195
Secțiunea a 2-a. Sistemul de drept american	196
Index alfabetic	199

Laudatio

Având privilegiul de a o cunoaște personal pe una dintre autoare, pot să spun: „Această lucrare este rodul preocupării sincere pentru fenomenul delincvenței juvenile și a tratamentului penal al acesteia”. Trebuie să mărturisesc că am fost surprins într-un mod plăcut când am primit această carte spre lectură, tocmai pentru că lucrarea evidențiază aplecarea personală și profesională a autoarei spre acest subiect.

Lucrarea reprezintă o prezentare compactă, dar în același timp cuprinzătoare, a răspunderii penale a minorului în Dreptul Penal român. Abordarea sistematică a subiectului și puterea de sintetizare a autoarelor face lectura acesteia mai ușoară și facilitează identificarea rapidă a informației pe care o caută un cititor avizat.

Am remarcat îndeosebi ilustrarea diferitelor problematice și opinii prezentate cu exemple din practica judiciară. Acestea ajută la o mai bună înțelegere a problemelor pentru studenți și constituie un mijloc mai eficient de comunicare între juriștii practicieni. Nu în ultimul rând, aceste exemple de practică judiciară sunt importante pentru realizarea unificării jurisdicției penale și a previzibilității soluțiilor ce sunt însușiri specifice sistemelor de drept moderne din Europa. Pentru România, aceste două caracteristici vor rămâne obiective ce vor trebui realizate și după aderarea la Uniunea Europeană. În acest sens este de apreciat efortul depus de cele două autoare.

Referirile făcute la alte sisteme de drept arată deschiderea și viziunea largă a autoarelor. Acesta este, după aprecierea mea, un lucru care se impune și din care se desprinde respectul autoarelor pentru complexitatea problematicei abordate. Sigur că infraționalitatea minorilor și răspunsul la aceasta sunt diferite în fiecare țară, din cauza factorilor sociali, educativi și economici individuali ce

le influențează, însă, o privire aruncată asupra soluțiilor practicate în alte sisteme de drept poate constitui o sursă de inspirație pentru elaborarea unor soluții în România.

Concluzionând, prezenta lucrare este recomandată atât pentru utilizarea în cadrul studiului, cât și pentru biblioteca juriștilor practicieni.

Peter-Stephan Kertesz
Avocat în România și Germania
Prunaru & Kertesz SCA

Cuvânt-încănt

„Puține probleme prezintă o gravitate mai mare decât cele care privesc protecția minorilor și, printre aceștia, a minorilor delincvenți” este justificarea cu care debutează Ordonanța din 2 februarie 1945, text legal care reglementează, în Franța, aspectele legate de delincvența juvenilă.

Infracționalitatea în rândul minorilor este un fenomen care a căpătat o amploare deosebită la nivelul întregii societăți contemporane. Prevenirea și combaterea delincvenței juvenile constituie o permanentă preocupare a politicii penale din statele moderne. Evoluția fenomenului – într-o mare varietate de forme și tendințe – a determinat creșterea interesului opiniei publice moderne față de minorul infractor.

Infracțiunile comise de către minori au crescut ca incidență și au cunoscut o diversificare din punct de vedere al formei, apărând astfel noi tipuri de infracțiuni, precum cele de natură electronică. În 2005, din totalul de 59.105 învinuiri, 11.400 au fost aduse minorilor (iar 2.188 din acestea au fost pentru infracțiuni comise cu violență). Din numărul total de învinuiri aduse copiilor, furtul reprezintă aproape 80%, tâlhăria 12%, vătămarea corporală 3,59%, iar prostituția 0,6%.

În 2005, la nivel național, funcționau 36 de penitenciare din care doar două pentru minori și tineri, precum și trei centre de reeducare și șase spitale penitenciar. Numărul copiilor deținuți s-a ridicat, în 2004, la 851 (681 fiind în custodia penitenciarelor și 170 în cea a centrelor de reeducare). Penitenciarele pentru adulți conțin secții speciale, destinate minorilor, acestea deținând majoritatea copiilor condamnați.

Accentul rămâne în continuare asupra pedepsirii infracțiunii, și nu asupra reeducării și bunăstării copilului, serviciile de probațiune aflându-se încă la început de drum.

În ceea ce privește consumul de droguri, România a cunoscut o creștere în rândul minorilor, concomitent cu scăderea vârstei de începere a consumului la 13-14 ani. Studiile au relevat că, spre deosebire de anul 1999, în 2003, în rândul copiilor și tinerilor s-a înregistrat o creștere cu 85% a consumului de amfetamină, o dublare a consumului de marijuana, o triplare a abuzului de ecstasy și o creștere cu 40-50% a utilizării LSD și a altor substanțe halucinogene. De asemenea, abuzul de droguri injectabile a crescut cu 50%.

Un studiu derulat în 2004, în rândul elevilor a arătat că 2,5% din elevii de 11-12 ani au consumat cel puțin o dată marijuana, 0,4% heroină, 0,3% ecstasy, 0,2% cocaină și 0,1 LSD. Consumatori constanți de marijuana s-au declarat 0,1%, iar de cocaină tot 0,1%.¹

În prezent, atât reglementările normative existente în Codul penal în vigoare, cât și modul de aplicare de către instanțele de judecată a sancțiunilor corespunzătoare față de minorii infractori necesită o adaptare pentru a se alinia la noile orientări politice penale la nivel internațional.

Modernizarea sistemului de justiție penală pentru minori înseamnă, în primul rând, perfecționarea cadrului legislativ în domeniu. Procesul presupune reglementări eficiente privind protecția minorilor infractori, conforme cu cerințele europene în materie, sub cele două aspecte esențiale: prevenirea delincvenței juvenile și recuperarea minorului infractor prin modalități cât mai adecvate vârstei acestuia.

Procesul este necesar și, totodată, conform cu soluțiile pe care le recomandă Consiliul Europei în privința reacției sociale la delincvența juvenilă. Forul european sugerează, în textele reco-

¹ http://www.salvaticopiii.ro/romania/copiii_romania/delincventa_juvenila.html

mandărilor din ultimii ani, soluții care includ dejudializarea, medierea, realizarea de structuri noi și crearea de instituții apte să conducă la rezolvarea modernă și umanitară a problemelor legate de ocrotirea juridică a minorului infractor.

În același sens, reglementând regulile minime ale justiției penale pentru minori, Națiunile Unite solicită statelor să depună eforturi pentru promovarea de legi, proceduri, autorități, instituții special concepute pentru minorii urmăriți penal și pentru evitarea, pe cât posibil, a recurgerii la procedura judiciară în cazurile cu minori infractori. Se dorește promovarea unor dispoziții referitoare la îngrijire, orientare, îndrumare, supraveghere, probațiune, mediere, plasament familial, educație generală și profesională, precum și alte soluții care exclud instituționalizarea, pentru a asigura minorilor infractori un tratament în interesul bunăstării lor și proporțional cu situația și infracțiunea comisă.

Luând în considerare recomandările forurilor internaționale, atât clasa politică, cât și organizațiile non-guvernamentale și societatea civilă au luat atitudine în sensul îmbunătățirii sistemului de justiție pentru minori.

Procesul de adaptare legislativă și de modernizare a justiției penale în domeniul minorității este în plină derulare. Introducerea sistemului de probațiune, crearea Serviciilor de Reintegrare Socială și Supraveghere, înființarea instanțelor pentru minori sunt câteva exemple de inițiative prin care se urmărește, în România, la fel ca și în numeroase alte state, crearea unui sistem autonom care să gereze situațiile juridice de drept penal în care sunt implicați minori.

Interesul pentru combaterea delincvenței juvenile se manifestă, în prezent, prin realizarea de programe-pilot, redactarea de proiecte legislative, organizarea de seminarii de perfecționare și instruire în domeniul justiției penale pentru minori.

Toate aceste inițiative urmăresc prevenirea și combaterea criminalității în vederea armonizării intereselor individuale cu principiile de armonie și pace socială.

Sub impactul reglementărilor în materia drepturilor omului, tratamentul comunitar al persoanelor care au comis fapte penale a devenit o practică răspândită la nivelul întregii planete. Acesta este, alături de mutațiile intervenite în filosofia sistemelor penale, la originea politicilor și măsurilor legislative de depenalizare și a integrării tuturor actorilor sociali – victimă, infractor, societate – în soluționarea conflictului generat de săvârșirea infracțiunii.

Lucrarea abordează problema de actualitate a delincvenței juvenile din perspectiva sancționării minorului infractor și a adaptării legislației române la exigențele comunității internaționale.

Tema analizează materia minorității așa cum apare prezentată în Codul penal actual, menționând, totodată, și modificările și completările în materie în lumina noului Cod penal. La abordarea juridică se adaugă și unele aprecieri sociologice, care oferă explicații ale cauzelor care stau la baza fenomenului infracțional în rândul minorilor, precum și soluții propuse în domeniu pentru prevenirea și reprimarea delincvenței juvenile. Alături de analiza consacrată dispozițiilor Codului penal actual în materia minorității, lucrarea oferă o imagine a evoluției legislative dezirabile în vederea îmbunătățirii sistemului de justiție pentru minori, precum și aspecte din legislația altor state în domeniul sancționării minorilor infractori.

Lucrarea a fost elaborată luând în considerare dispozițiile legale în vigoare până la 31 martie 2007.

Capitolul I

Considerații generale privind reglementarea minorității

Secțiunea 1. Considerații generale privind starea de minoritate

1. Persoana fizică, pe parcursul existenței sale, urmează o linie de dezvoltare inițial ascendentă, ulterior descendentă și parcurge etape distincte cu particularități biopsihofizice proprii. Copilăria, adolescența, maturitatea și bătrânețea sunt etape ale vieții care se caracterizează prin evidente transformări fizice și psihice ale personalității fiecărui om. Toate aceste transformări sunt de interes pentru domenii foarte variate, cum ar fi fiziologia, psihologia, antropologia, sociologia și, nu în ultimul rând, pentru domeniul juridic.

Dacă ne referim la două dintre etapele menționate, copilăria și adolescența, trebuie menționat faptul că cercetările din domeniul fiziologiei și psihologiei au pus în evidență faptul că aceste perioade din viața omului sunt individualizate printr-o mare sensibilitate; copilul, ca și adolescentul – în anumite limite – nu are și nici nu poate fi presupus că ar avea o capacitate deplină de a-și autoevalua acțiunile proprii în lumina anumitor exigențe sociale și juridice.

Dacă persoana adultă dispune, mai mult sau mai puțin, singur de soarta sa și are destinul în propriile mâini, iar posibilitatea de a deveni infractor depinde, în principal, de condițiile sale de viață, minorul este o persoană, de regulă, dependentă de membrii fami-

liei sau de persoanele care îl îngrijesc, comportarea sa fiind hotărâtor influențată de educația primită din partea persoanelor de care el depinde.

Această fragilitate particulară a copilului și a adolescentului este condiționată, atât material, cât și educațional, de familie și de societate. Orice carențe s-ar manifesta, pe oricare din aceste planuri, se vor reflecta, indiscutabil, asupra comportamentului minorului și tânărului, în sensul întârzierii, împiedicării sau chiar anihilării procesului formativ, cu toate consecințele negative asupra personalității în formare a copilului sau a adolescentului.

Dezvoltarea incompletă a personalității minorului se reflectă atât în dreptul material, cât și în dreptul procesual.

Regimul derogatoriu de reglementare a minorității a evidențiat nevoia prevenirii faptelor antisociale și preocuparea pentru reeducarea copilului sau tânărului făptuitor.

Pe plan procesual, reglementarea are în vedere instituirea unor garanții procesuale care să își dovedească eficiența prin îmbinarea laturii represive cu latura educativă.¹

Noțiunea de minoritate comportă sensuri diferite în funcție de perioada de timp la care se raportează și de legislația statelor care se aplică în speță.

Secțiunea a 2-a. Fenomenul delincvenței juvenile

2. În ultimele patru decenii, **delincvența juvenilă** a devenit una dintre problemele sociale majore cu care s-a confruntat și se confruntă, în continuare, cea mai mare parte din societățile

¹ *Institutul Național al Magistraturii*, Justiția pentru minori. Studii teoretice și jurisprudență. Analiza modificărilor legislative în domeniu, Ed. Universul Juridic, București, 2003, p. 55.

contemporane, atât cele dezvoltate economic, cât și cele în curs de dezvoltare. În toată această perioadă, interpretările teoretice care considerau delincvența ca un fenomen de interes marginal, caracteristic numai anumitor grupuri sau categorii sociale, au fost abandonate, pentru a face loc unor abordări mai profunde și mai realiste, în concordanță cu care delincvența juvenilă este interpretată ca fiind o importantă problemă socială determinată de alte probleme sociale, strâns legată de modul în care își gestionează comunitatea resursele, de procesele de educație și de socializare, de modul în care funcționează diversele structuri și instituții sociale.

Delincvența juvenilă reflectă o inadaptare la sistemul juridic și moral al societății, fiind cea mai importantă dintre devianțele negative, care includ violarea și încălcarea normelor de conviețuire socială, integritatea persoanei, drepturile și libertățile individului. În studiul acestui fenomen trebuie luate în considerare atât particularitățile biologice, cât și pe cele psihologice ale copilăriei și adolescenței, devianța minorului fiind determinată, pe de o parte, de factori biogeni (leziuni cerebrale, traumatisme obstetricale, meningoencefalite din copilărie) și de factori sociogeni, în special carența afectivă, ca urmare a situației de copil nedorit sau neglijat, care determină un handicap psihic al acestuia încă de la naștere.

3. Trebuie menționat că indiferent de calitatea minorului, în timpul **examinării**, acesta are tendința de a prezenta faptele într-o anumită culoare. În calitate de martor are tendința de a fabula sau de a omite unele detalii, tendință mai accentuată atunci când minorul este persoana vătămată. De aceea este indicat să fie ascultat în prezența unei persoane de încredere, lucru obligatoriu la cei cu vârsta sub 14 ani.

Ca învinuit sau inculpat minorul va avea tendința de a diminua gravitatea faptei, prin omisiunea unor aspecte nefavorabile lui. În

anumite cazuri patologice, poate apărea situația de autoinculpare sau de agravare a propriei situații.

4. Dintre **factorii de risc** ce determină apariția violenței juvenile menționăm, în primul rând, perioada adolescenței, cu precizarea că tulburările de comportament sunt mai frecvente între 14 și 16 ani, având tendința de a descrește spre vârsta adultă și cu afectarea în special a sexului masculin, provenind din medii socio-economice defavorizate.

5. Un alt grup de factori determinanți în apariția violenței juvenile îl reprezintă **familia, anturajul, gradul de educație și cultura**, la acesta adăugându-se o serie de factori situaționali reprezentați de locul de debut al violenței, ingestia de alcool sau droguri ce favorizează trecerea la act, utilizarea armelor, precum și asocierea cu alte persoane sau alte acte infracționale (de exemplu, furt).

6. Referitor la familie și gradul de educație, putem afirma că o educație negativă, ce nu recunoaște normele existente în societate va duce, implicit, la o structurare negativă de personalitate și la un caracter de tip antisocial, în timp ce o educație pozitivă va configura un comportament adecvat normelor sociale. Comportamentul adecvat normelor și vieții sociale este un comportament reflectat, gândit, este anticipativ (reprezentarea conținutului și consecințelor faptelor proprii) și exprimă libertatea de voință în alegerea soluțiilor optime într-o situație dată. Specialiștii descriu un **concept triunic în geneza comportamentului deviant**, concept ce reunește trei elemente: mediul de formare a personalității, personalitatea delincventă și situațiile ce favorizează trecerea la actul antisocial.

Primul element al conceptului triunic ce intervine în formarea devianței și delincvenței juvenile este **mediul de formare a personalității**, fiind vorba în special de personalitatea agresivă.

Se știe că agresivitatea este un comportament câștigat pe parcursul evoluției individului (ontogenetic), și nu moștenit. Rezultă de aici existența unei multitudini de factori de mediu ce determină apariția și manifestarea agresivității. Acești factori au fost împărțiți în factori familiali și de grup, sociali și instituționali, în literatura de specialitate (Durkheim) fiind descriși ca o stare de anomie macrosocială, microsocală (familie), instituțională.

Factorii familiali ce intervin în formarea unui comportament agresiv sunt reprezentați în special de comportamentul parental, și anume carența afectivă maternă asociată cu lipsa modelului de comportament patern sau abuzul de autoritate al acestuia din urmă. La acestea se adaugă influențele mediului familial (conflicte între membrii familiei), lipsa de afectivitate între aceștia generând un comportament violent. Un mediu familial neechilibrat, lipsit de afectivitate, în special din partea mamei, va genera tulburări de adaptare și de comunicare a copilului în mediul social, tulburări ce pot lua forma depresiei, autismului, agresivității.

Al doilea factor ce intervine în conturarea unui comportament deviant este reprezentat de **personalitatea individului**, mai exact este vorba de o personalitate anomică rezultată prin suprapunerea unor valori negative de personalitate, manifestată predominant prin inafectivitate, insensibilitate, impulsivitate, egofilie.

Ultimul element al conceptului triunic este definit de **factorii situaționali** determinanți ce realizează trecerea la actul antisocial propriu-zis: consumul de alcool sau droguri, intoleranța la frustrații, incapacitatea de contenție afectivă, impulsivitatea scăpată de sub control.

7. Infrațiunile comise de către minori au crescut ca incidență și au cunoscut o diversificare din punct de vedere al formei, apărând astfel noi tipuri de infrațiuni, precum cele de natură electronică. În 2005, din totalul de 59.105 învinuiri, 11.400 au fost aduse minorilor (iar 2.188 din acestea au fost pentru infrațiuni

comise cu violență). Din numărul total de învinuiri aduse copiilor, furtul reprezintă aproape 80%, tâlhăria 12%, vătămarea corporală 3,59%, iar prostituția 0,6%.

8. În 2005, la nivel național, funcționau 36 de **penitenciare** din care doar două pentru minori și tineri, precum și trei centre de reeducare și șase spitale penitenciar. Numărul copiilor deținuți s-a ridicat, în 2004, la 851 (681 fiind în custodia penitenciarelor și 170 în cea a centrelor de reeducare). Penitenciarele pentru adulți conțin secții speciale, destinate minorilor, acestea deținând majoritatea copiilor condamnați.

Accentul rămâne în continuare asupra pedepsirii infracțiunii, și nu asupra reeducării și bunăstării copilului, serviciile de probațiune aflându-se încă la început de drum.

9. În ceea ce privește **consumul de droguri**, România a cunoscut o creștere în rândul minorilor, concomitent cu scăderea vârstei de începere a consumului la 13-14 ani. Studiile au relevat că, spre deosebire de anul 1999, în 2003, în rândul copiilor și tinerilor s-a înregistrat o creștere cu 85% a consumului de amfetamină, o dublare a consumului de marijuana, o triplare a abuzului de ecstasy și o creștere cu 40-50% a utilizării LSD și a altor substanțe halucinogene. De asemenea, abuzul de droguri injectabile a crescut cu 50%.

Un studiu derulat în 2004, în rândul elevilor, a arătat că 2,5% din elevii de 11-12 ani au consumat cel puțin o dată marijuana, 0,4% heroină, 0,3% ecstasy, 0,2% cocaină și 0,1 LSD. Consumatori constanți de marijuana s-au declarat 0,1%, iar de cocaină tot 0,1%.